

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 15 (Nisan/April 2024), s. 545-563.
Geliş Tarihi-Received: 25.03.2024
Kabul Tarihi-Accepted: 14.04.2024
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1458462

Nedîm'in Gazel Külliyyatı Üzerinden Şarap ve Kadeh Kelimelerinin Eş Anlamlılığı ve Eş Anlamlılık

Synonymy and Synonymy of the Words Wine and Chalice Through the Nedîm's Ghazal Collection

Beyza ELMAS*

Öz

Bugüne değin pek çok araştırma ve inceleme alanına sahip olan eş anlamlılık dil çalışmalarında mühim bir yere sahiptir. Eş anlam, anlamdaş, müteradif, sinonim terimleri ile adlandırılan bu yapı anlambilimde pek çok tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Her dilde görülmeyen bu yapı çoğunlukla imparatorluk dillerinde görülmektedir. İmparatorluğun mirasçılarında biri olan Osmanlı Türkçesinde de eş anlamlılığa rastlamaktayız. Altı yüz yıl hükümlerlik etmiş olan bu imparatorlukta çeşitli milletlerden çeşit çeşit insan bulunmaktaydı. Farklılıklar farkındalığı doğurmaktaydı. Aynı gazel yahut aynı beyit içinde dahi kelimelerin Arapça, Farsça ve Türkçe karşılıklarından faydalanma yoluna gidilmesi ve üç dilin de kendine özgü fonetiğinden yararlanılarak mananın çeşitli şekillerde dile getirilmesi eş anlamlılık sayesinde olmuştur. Bu makale kapsamında Osmanlı İmparatorluğu devrinde yaşamış olan 18. yüzyıl şairi Nedîm ve onun gazel külliyyatı üzerinden seçilen "kadeh" ve "şarap" kelimeleri karşılığında kullanılan kelimelerin tespiti yapılacak olup eş anlamlılık açıklanmaya çalışılacaktır. Bu sayede birbirlerinin eş anlam karşılığı olarak gösterilen kelimelerin gazellerdeki kullanım frekansı da ortaya çıkarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eş anlam, kadeh, şarap, Nedîm, Osmanlı Türkçesi.

Abstract

The synonymy which is used in many areas of research, plays an essential role in language studies. This structure what is called as synonym, brings a great deal of discussions in the field of semantics. This structure, which is not seen in every language, is mostly seen in imperial languages. We also come across a synonym in Ottoman Turkish, one of the heirs of the empire. In this empire, which had reigned for six hundred years, there were various kinds of people from various nationalities. Differences gave rise to awareness. The utilization of Arabic, Persian, and Turkish counterparts within the same ghazal or even within the same couplet, along with leveraging the distinct phonetics of each language, has been achieved through synonymy, enabling the expression of meaning in various ways. Within scope of this article, the 18th century poet Nedîm, who lived during the Ottoman Empire and the words used in place of "chalice" and "wine" selected from his ghazal collection will be determined and the synonymy will be tried to be explained. In this way, the frequency of using the words shown as synonyms of each other in ghazals will be revealed.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı Alanı, İzmir/Türkiye, e-posta: beyzaaelmass@gmail.com, ORCID: 0009-0001-8446-8393.

Keywords: Synonymy, chalice, wine, Nedîm, Ottoman Turkish.

Giriş

Anlambilimin inceleme alanlarından biri olan eş anlamlılık terimi pek çok araştırmacı tarafından ele alınan bir kavramdır. Birbirinin eş ya da yakın anlamı olarak açıklanan bu kavram “anlamdaş, eş anlam, müteradif, sinonim” terimleri ile karşılanmaktadır (Korkmaz, 2023; 128). Dilbiliminde ise bir kavramı göstermek için birden çok göstergenin kullanılmayacağı görüşü hakimdir. İki ayrı gösterge, bütünüyle aynı anlama gelmemektedir (Aksan, 2021: 99-100). Eş anlamlılığın çeşitli yollarla oluştuğunu söyleyen araştırmacılar (bk. Aksan, 2021; Karaağaç, 2018; Korkmaz, 2023) eş anlamlılığın yakın anlam olarak açıklanması gerektiği noktasında uzlaşmış durumundadırlar.

Sanatlarını şiir aracılığıyla, hünerlerini kelimeler ile ortaya koyan şairler kelime seçimlerinde titiz bir dil işçisi gibi davranmışlardır. Hamurlarında yetenek mayası bulunan şairler, şiirlerini zaman içerisindeki tecrübeleriyle yoğurup vezin, kafiye ve redif ile servis etmişlerdir. Klasik Türk şiirinin önde gelen temsilcilerinden biri olan Nedîm'in de bu yemekteki tuzu -dil kullanımı ve kelime seçimindeki titizliği- inkâr edilemeyecek büyüklüktedir. Nedîm'in belagat bilgisine ne denli sahip olduğu, dilin kullanım alanını nasıl genişlettiği, mecazlardan ve eş anlamlı kelimelerden ne derece yararlandığını eserlerinden hareketle çıkarımda bulunmak mümkündür. Makalemiz kapsamında 18. yüzyıl şairi Nedîm ve onun gazel külliyyatı üzerinden seçilmiş olan “Kadeh” ve “Şarap” kelimelerinin eş anlam karşılıkları verilmeye çalışılacak, seksen dokuz farklı gazel ve yüz otuz beş beyit taranıp kullanım frekansları ortaya konulacaktır. İncelenen gazellerin numaraları şunlardır: 2, 3, 5, 7, 10, 12, 13, 14, 15, 19, 20, 26, 27, 28, 32, 35, 37, 39, 41, 44, 46, 48, 52, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 66, 67, 68, 70, 71, 74, 76, 77, 78, 80, 82, 83, 85, 86, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 100, 102, 103, 105, 106, 109, 115, 117, 119, 120, 121, 124, 125, 126, 127, 130, 132, 133, 139, 140, 144, 145, 150, 151, 152, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 162, 164.

Eş Anlamlılık

Anlambilimin inceleme alanlarından biri olan eş anlamlılık için günümüze değin pek çok tanım yapılmıştır. Yapılan her tanım sonucunda terim sorunu da ortaya çıkmıştır. Çeşitli şekillerde karşılanan eş anlamlılık için “anlamdaş, eş anlamlı, müteradif, sinonim” terimleri kullanılmıştır. Birbiriyle aynı veya yakın anlam olarak açıklanan eş anlamlılık kavramı için Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları adlı kitabında dilde eş anlamlı kelimelerin bulunmadığını, halkın Arapçadan ve Acemceden aldığı kelimelere karşın Türkçe kelimeyi kullanım dışı bıraktığını, ayna-gözü; hasta-sayru; merdiven-baskıç örnekleri üzerinden açıklamıştır (1996, s. 115). Doğan Aksan hiçbir dilde birebir, birbinin tam aynı eş anlamlı sözcüklerin bulunmadığını ve eş anlam olarak nitelenen sözcüklerin yakın anlam çerçevesinde ele alınması gerektiğinin daha doğru olacağını dile getirmiştir (2020, s. 190-191). Günay Karaağaç da eş anlamlı sözcükler arasındaki değer farkına işaret ederek sözcüklerin zaman içerisinde çeşitli sebeplerden ötürü birbirine yaklaştığını dile getirmiştir (2018, s. 372-373). Zeynep Korkmaz ise eş anlamlılığın çok az kelimedede var olduğunu ve kelimelerin kavram inceliklerinin zamanla gölgenmeye uğramasıyla birbirlerine yaklaştıklarını açıklayıp eş anlamlılığın dilin kendi kelimeleri arasında olduğu kadar alıntı kelimeleri arasında da bulunduğunu ifade etmiştir (2023, s. 128). Vecihe Hatipoğlu' da bütün dillerde eş anlamlılığın olduğunu fakat bu eşitliğin matematiksel bir eşitlik olmadığını söyleyip eş anlamlılığın her koşulda birbirinin yerine karşılık gelemeyeceğini ana-anne-valide-mader sözcükleri üzerinden açıklamıştır (1970, s. 9). Araştırmacıların uzlaştıkları noktayı; eş anlamlılığın birebir eşitlik anlamına gelmiyor oluşu şeklinde özetleyebiliriz. Yazılışları farklı, anlamları aynı olarak kabul edilen eş

anlamlılık tanım olarak hatalıdır, nitekim dilbilimde anlam bakımından birebir örtüşen sözcükler pek bulunmamaktadır. Eş anlam olarak gösterilen ve birbiri yerine kullanılan sözcüklerde de mutlaka anlam nüansı vardır.

Kamûs-ı Osmanî, Kamûs-ı Türkî, Lehçe-i Osmanî, Lugât-ı Cûdî, Lugât-ı Ebuziyya, Luğât-ı Naci, Lugât-ı Remzi, Mükemmel Osmanlı Lügâtı, Müntehabât-ı Lugât-ı Osmâniyye, Osmanlıca-Türkçe Lügat, Resimli Kamûs-ı Osmanî, Resimli Türkçe Kamûs ve Yeni Türkçe Lugât olmak üzere Osmanlı dönemi sözlükçülüğüne baktığımızda bu sözlüklerde madde başı olarak verilen kelimelerin tanımları yapılırken eş anlamdan yararlanıldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen eş anlam karşılıklarının da kimi sözlükte madde başı olarak geçtiği gözlenmiştir.

Türkçenin bugünkü hâlini alıp zenginleşmesini sağlayan yegâne unsurlardan biri de bir zamanlar imparatorluk dili olmasıdır. Bir dil içinde kullanılan eş anlamlı kelimelerin varlığı o dilin zenginlik göstergesidir. Eş anlamlı sözcükler yönetim şekli imparatorluk olan halkların kullanmış olduğu dillerde daha çok görülmektedir. Bunun sebebi güç hâkimiyeti ve daha çok yerlerin fethedilip o ülkelerin milletlerine hâkim olma isteğidir. Nihat Sami Banarlı, bu görüşü destekler nitelikte şöyle düşünmüştür: “İmparatorluk dilleri, milletlerin hâkim oldukları topraklardan vergi alır, bağ alır, mahsul toplar gibi kelime de alırlar. Hem bu oluşun ölçüsü de yoktur. Kendilerine lazım olduğu kadar veya canları istediği kadar alabilirler” (Banarlı, 2013, s. 21). Bilindiği gibi Osmanlı Devleti bir imparatorluk idi. Tebaasına karşı hoşgörü politikası izleyen bu devlet; içinde barındırdığı farklı etnikteki insanların kullanmış oldukları dilden, benimsemiş oldukları dine kadar hoşgörü politikası içerisindeydi. Onun için bir yeri fethetmek demek tebaaya sahip olmak ve dillerini, kültürlerini de fethetmek demektir. Her dil imparatorluk dili değildir. İmparatorluktan arda kalan mirası her dil yaşatmamaktadır. Türkçe bu konuda nasibini almış bir imparatorluk dilidir. Altı yüz yıl boyunca hükümlerlik etmiş olan bu devletin dil hazinesini Türkçe yaşatmaktadır. İmparatorluk dilleri, diğer dillerden aldıkları ses ve sözcükleri kendi dillerine göre millileştirirler, tamamen kendi sözcükleri hâline getirirler. Bunlar tıpkı fethedilen topraklar misali, fethedilen sözcükler ve seslerdir. Ancak yeryüzünde, imparatorluk dili olabilmemiş fazla dil yoktur; Türkçeye ek olarak diğer imparatorluk dilleri için Latince, İngilizce, Arapça ve İspanyolca örnek olarak gösterilebilir. Bu dillerde görülen eş anlam olarak sayabileceğimiz kelimeler elbette ki mevcuttur.

İmparatorluklar tarafından yönetilen bölgelerde konuşulan diller arasında yüzyıllar boyunca pek derin temas ve etkileşimlerin olduğu görülmektedir. Aynı yerde konuşulan dillerin birbirlerini ne kadar etkilediği hakkında yalnız kelime hazineleri değil, fonetik, morfolojik ve sentaks sistemleri de örnek gösterilebilir. Bahsi geçen imparatorluk dillerinde de eş anlamlılığın bu şekilde olduğu düşünülmektedir.

Eş anlamlı olan sözcükler birbiri yerine kullanılsa da aralarında çeşitli nüansların olduğu unutulmamalıdır. Örneğin teklif sözcüğünün eş anlam karşılığı öneri ise şayet evlilik teklifi ile evlilik önerisi de eş anlam karşılığında kullanılmalıydı. Ya da kilolu kelimesinin eş anlam karşılığı şişman ya da şişko ise cümle içindeki kullanımda şişman ve şişko sözcükleri olumsuz anlama karşılık gelmemeliydi. Bu konuya ilişkin örneği Doğan Aksan, *kafa* ve *baş* sözcükleri üzerinden vermiştir: “Kafa ve baş sözcükleri eş anlam karşılığı olarak verilirken isimden isim yapım eki -Sız/-SUz eki birini kafasız, diğerini başsız yaptığında anlamları sırayla “anlayışı kıt olan” ve “başı olmayan” şeklinde iki ayrı kullanımı karşılamamalıydı” (Aksan, 2020, s. 190-192). Olumlu ve olumsuz şekiller diğer dillerdeki eş anlamlı sözcüklerde de görülmektedir. Örneğin bir diğer imparatorluk dilinin mirasçısı olan İngilizcede de “skinny” ve “slender” kelimeleri birbirinin eş anlam karşılığıdır. Lakin biri “sıska” diğeri ise “ince” anlamını barındırmaktadır. Bu örnekler

çoğatılabilir. Eş anlam olarak verilen kelimeler arasında zaman içinde anlam farkı ve kullanım frekansı oluşabilir. Bu durum eş anlam olarak verilen kelimelerin de dil hazinesinde yaşamasına zemin hazırlar. "Bugün dilimizde eş anlamlı sözcükler ya her ögesi Türkçe olanlar 'duymak-ışitmek-dinlemek; küsmek-darılmak-gücenmek; bıkmak-bezmek-usanmak; artmak-çoğalmak; geri-arka', ya da Türkçesiyle birlikte yabancı ögeleri de olan 'etki-tesir; ilgi-alâka; yüzyıl-asır; içerik-muhteva; öğrenim-tahsil; yazım-ımla; özel-hususi; çaba-gayret; çeviri-tercüme; değer-kıymet' olmak üzere iki koldan geliştiği görülmektedir" (Aksan, 2021, s. 75-76).

18. yüzyıl Şairi Nedîm ve Onun Gazel Külliyyatı

Divan Edebiyatının öncü isimlerinden biri olan Nedîm, III. Ahmet döneminde, Damat İbrahim Paşa sadaretinde yaşamış olan usta bir şairdir. Yaşadığı dönem itibarıyla Lale Devri şairi olarak tanınır. Nedîm, iyi bir eğitim gören, Arap ve Fars dillerine hâkim bir şairdir. Kendi adıyla edebiyat akımına vesile olmuş olan şairin pek çok takipçisi olmuştur. Günümüze değin şöhreti intikal eden nadir ve müstesna şairler arasındadır. Nedîm'in; *Divân*, *Sahâîfü'l-ahbâr*, *Aynî Tarihi* adlı eserleri bulunmaktadır. *Divân*'ında: Kırk dört kaside, seksen sekiz kıta, üç mesnevi, bir terkibibend, bir terciibend, iki mütekerrir müseddes, bir tardiyeye, beş tahmîs, bir muhammes, otuz üç murabba, iki koşma, yüz altmış altı gazel, iki müstezad, on bir rubâi ve yirmi üç müfred ve matla', beş Arapça, otuz dokuz Farsça şiir yer almaktadır. Konumuz itibarıyla eş anlamlılık Nedîm'in *Divân*'ından sadece gazelleri üzerinden verilecek olup diğer eserlerine değinilmeyecektir.

Gazeller

Şarap;

*Haddeden geçmiş nezaket yal ü bal olmuş sana
Mey süzölmüş şişeden ruhsar-ı al olmuş sana*

"Nezâket, imbikten geçerek sana boy bos olmuş, şarap şişeden süzölerek yanağının al rengini oluşturmuş."

*Ol büt-i tersa sana mey nuş eder misin demiş
El-aman ey dil ne müşkilter sual olmuş sana*

"O (Hristiyan güzeli), sana içki içer misin diye sormuş. Aman, ey gönül, ne kadar zor bir soruymuş bu."

*Gam nuklu melâmet tarabı girye Nedîmi
Hûn-âbe-i dildir mey-i nâb-ı dem-i hasret*

"Gönlün kanlı suyu, hasret deminin saf şarabı, keder de onun çerezi, melamet eğlencesi, gözyaşı ise sohbet arkadaşıdır."

*Bezm-i şarâbdan geçemem doğrusu Nedîm
İşret tabi 'atımca tarab meşrebimcedir*

"Ey Nedîm, doğrusu şarap meclisinden vazgeçemem, (çünkü) içki tabiatımca eğlence meşrebimcedir."

*Zâhid Sakız şarâbını pinhan çeküp demiş
Bîgâne içmesin bu sudan kim sakızlıdır*

"Zahit, Sakız şarabını gizli içip, bu sudan (şaraptan) yabancı içmesin çünkü sakızlıdır, demiş"

*Ne berk-i güldür o leb çiğnesem şeker sanırım
Ne goncadır o dehen koklasam şarâb kokar*

“O dudak nasıl bir gül yaprağıdır, çiğnesem şeker sanırım. O ağız nasıl bir goncadır koklasam şarap kokar.”

*Lebin bûsun zamân-ı hatt-ı anber-fâm için saklar
Aceb nâzüklük eyler bâdesin ahşam için saklar*

“Dudağını öpmeyi, amber renkli ayva tüylerinin vakti için saklar; acaba naziklik eder (de) şarabını akşam için saklar (mı).”

*Senindir âkıbet ey dâde-i ter dildeki hûn-âb
Ki humlar bâdeyi pinhan da etse câm için saklar*

“Ey gözdeki yaş, gönüldeki kanlı gözyaşı bu son senindir. Şarap fıçları şarabı gizlese de (onu) kadeh için saklar.”

*Dûr olur mu hiç ey pîr-i mugan dâ'im senin
Bûy-ı sahbâ-veş dil-i hun-keşte dâmânındadır*

“Ey sevgili! Kana bulanmış olan gönül, şarabın kokusu gibi hiç uzakta olur mu? Daima senin eteğindedir.”

*Sen bad-ı sahbâ değil tâvûs-i kudsîsin Nedîm
Kim zuhûr-ı hâletın meclisde cevânındadır*

“Ey Nedîm, sen sabah rüzgârı değil, cennet tavususun. Suretinin meydana çıkması mecliste gezinmindedir.”

*Âşık ki nakş eder dil-i pür-cûşa la 'lini
Gûyâ kirâs dânesidir kim şarâba kor*

“Şarap kadehine konulan kiraz tanesi gibi âşık da senin dudağını coşmuş gönlüne işler”

*Cânâ gözüne hasret-i la 'linle âşıkın
Keyfiyyet-i şarâb kızıl kan olup gelir*

“Ey sevgilim, gözüne hasret, kırmızı dudağına aşığım. Şarabın keyfi (bana) kızıl kan olup gelir.”

*Şarâb-ı âteşinin keyfi rûyun şu 'lelendirmiş
Bu hâletle çerâğ-ı meclis-i mestân mısın kâfir*

“İçtiğin şarap yüzünü alevlendirmiş, bu hâlinle mest olmuşlar meclisinin mumu musun kâfir?”

*Sahbâ-keşâna mâye-dih-i şevk imiş Nedîm
Engûr-i mey ki ser-zede-i tarfnâk olur*

“Ey Nedîm, şarap çekenler esaslı şevk imiş. Şarap üzümü baş gösterdiği için bakışlı olur.”

*Zâhid-i rubeh-firîb eyler riyâ sahbâyâ lîk
Etdiği bîdâdı nukl-ı meclise mûş eylemez*

“Zahit, şaraba ancak riya eyler, ettiği zulmü meclise çerez (diye) fare eylemez.”

*Şeh-levend-i feyz çıkmaz seyre tâ kim sâkiyâ
Bâde-i gül-rengi rahş-ı câme zin-pûş eylemez*

“Sakiler kadehin atna gül renkli kırmızı şarabı eyerin örtüsü yapmadıkça boylu boslu gençleri seyre çıkmazlar.”

Sâkiyâ bâdeyi sen âşık-ı cûşendeye sun

Hamdır zâhide ammâ mey-i cûşîde gerek

“Ey saki! Sen şarabı coşan aşığa sun, çünkü zahide (sofuya) coşmuş şarap gerek.”

*Gül-istân görmedik gül kokmadık ammâ ruhun meyden
Gül-ender-gül gül-istân-der-gül-istân olduğun gördük*

“Gül bahçesi görmedik, gül koklamadık ama ruhun şaraptan ve onun gül içinde gül bahçesi olduğunu gördük.”

*Yalan olmaz o şûhun görmedik mey içdiğin ammâ
Bir iki kerrecik hem-bezm-i mestân olduğun gördük*

“O şûh sevgilinin şarap içtiğini görmedik ama birkaç kez sarhoşlarla aynı mecliste olduğunu gördük demek yalan olmaz.”

*Koyun şarâb-ı mahabbetle kendüden gitsin
Zamân gelir bu gönül hûş-yâr olur giderek*

“Bırakın, sevgili sevgi şarabıyla kendinden geçsin; zamanı gelir, yavaş yavaş bu gönlün de aklı başına gelir.”

*Neler çeker ramazân içre ıyde dek göresin
Nedîm terk-i mey-i hoş-güvâr edinceye dek*

“Nedîm, ramazandan bayrama kadar hoş içimli şarabı terk edince neler çeker bir görün.”

*Sipih-r-i dun siyeh-dil bâde-i nahvetle sen kanzîl
Humâr-ı gussâdan kan ağlar ey sâki ciger-hûnun*

“Ey saki, aşâğılık talih fena yürekli kibirli şarapla sen, keder baş ağrısından kanlı ciğerin kan ağlar.”

*Beni tâ şöyle harâb eyle ki sâki dilde
Neş'e-i mey sayam endûhunu bîm-i asesin*

“Saki, beni ta şöyle harap eyle (ki) gece bekçisi korkusunu ve gamını gönülde şarap neşesi sayayım.”

*Beççe-i muğ cûş-ı mey mâhiyyetin olmuş senin
Sen mey olmuşsun tarab hâsiyyetin olmuş senin*

“Senin varlığın meyhaneci çırağının ve şarap coşkunun özü olmuş; sen eğlence olmuşsun, bu da senin özelliğin olmuş.”

*Gâh engüşt-i muhannâsın gehî la 'lin emüp
Dâne-i unnâb ile nûş-ı şarâb etmez misin*

“Bazen küçük (eğri) parmağını bazen de dudağını emip; hünnap tanesi ile şarabı içmez misin?”

*Gül mevsiminde tevbe-i meyden benim gibi
Zannım budur ki sen de peşîmânsın ey gönül*

“Ey gönül, zannediyorum ki gül mevsiminde şaraba tövbe etmekten benim gibi sen de pişmansın”

*Ben sana bâde içme güzel sevme mi dedim
Benden niçün bu gûne girîzânsın ey gönül*

“Ey gönül, ben sana şarap içme, güzel sevme mi dedim? Benden ne diye böyle kaçırıyorsun?”

*Hemân ser-meclis-i rindâna gelmelidir senin matlûb
Gel ey bîgâne-meşreb bâde içmezsen kadehkâr ol*

“Ey tanıyıp tanımazlıktan gelen (sevgili), senden istenen hemen meclise gelmelidir. Şarap içmezsen bile gel, içki sun.”

*Beni gird-âba salup yâra bu şeb tenhâca
Gİtdiler zevrak-ı sahbâ ile akl u hûşum*

“Akıl ve fikrim şarap kayığıyla beni girdaba bırakıp sevgiliye bu gece gizlice gittiler.”

*Bir siyeh-mesti ser-endahte etmek dilerim
Bâde-veş geldi Nedîmâ yine vakt-i cûşum*

“Fazla sarhoş kafayı kenara bırakmayı dilerim; Ey Nedîm coşma vakti yine şarap gibi geldi.”

*Görüp ellerle mey nûş etdiğin lâyük mudır zâlim
Ola sîh-i kebâb-ı laht-ı dil her nevk-i müjgânım*

“Ey zalim! Başkalarıyla şarap içtiğini gören kirpiklerimin her bir ucunun gönül parçanın kebabının şişi olması uygun mudur?”

*Bâde-i sâkî mi hayret verdi çeşm-i mestine
Söyle ey şâh-ı cihânım ben senin yârânınam*

“Ey dünya şahım! Ben senin arkadaşınım, sarhoş gözüne sakinin şarabı mı hayret verdi, söyle.”

*Her gûşede meclis bezenüp bezm-i çemende
Geh bâde gehî na`ra-i mestâne çekilsin*

“Şarap meclisinde her köşe süslenip ara sıra şarap ara sıra da sarhoş gibi sesler çekilsin.”

*Sen de bir vakt ola nûş-ı mey-i nâb eyleyesin
Gülesin açılâsın ref`-i hicâb eyleyesin*

“Gülesin açılâsın utanmanı kaldırasın; artık sen de saf şarabı içesin.”

*Göstermez oldu la`lini ol hatt-ı nev sakın
Tahrîm-i hamra nâzil olan âyet olmasın*

“Yeni yeten ayva tüyleri gibi o da dudağını göstermez oldu; sakın haram bilinen şarap yukarıdan inen ayet olmasın.”

*Hûn-ı cigerle besleyeyim tek o gamzeler
Tâ böyle ser-girân-ı mey-i nahvet olmasın*

“Ciğer kanıyla besleyelim ki o yan bakışlar böyle kibir şarabının sarhoşu olmasın.”

*Mey terahhuş eyler emdikçe turunc-ı gabgabın
Şöyle sîr ol mest-i nâzım neş'e-i pür-zûrdan*

“Turunca benzeyen çenen öptükçe şarap akıtır; o naz sarhoşum, sürekli neşeden öyle doludur.”

*Bize geldikde inkâr eyleme ikrârını zâlim
Demişsin yok demezdim bâde-i şîrin-güvâr olsa*

“Ey zâlim sevgili! Eğer olsaydı, güzel bir şaraba hayır demezdim, demişsin; bize geldiğinde söylediğin sözü inkâr etme (hatırla).”

Ne zîbâ ülfet etmiş duhter-i rez beççe-i muğla
Muvaffak pîr-i mey hakkâ püser duhter husûsunda

“Şarap, meyhaneci çırağıyla; işleri rast giden meyhaneci de Allah’a oğul ve kız konusunda ne süslü dostluk etmiş.”

Tâ kemergâhuna dek gamzesi hâb-âlûde
Tâ girîbânına dek çeşmi şarâb-âlûde

“Sevgilinin gamzesi kemer yerine kadar uykuya, gözü ise yakasına kadar şaraba bulaşmış.”

Seninle terk-i riyâ denli güçdür ey vâ'iz
Şarâba tevbe Nedîm-i günâhkâra göre

“Ey vâiz! Günahkâr Nedîm’e göre şaraba tövbe etmem, senin riyayı terk etmen kadar zordur.”

Kayd-ı işret artırır ehl-i cünûnun vahşetin
Kul kul-ı mey nâle-i zencîrdir dîvâneye

“Deliliğin vahşeti içkiye bağlanmayı artırır. Deliye şarabın kulu, inleyen zincirdir.”

Mey ü mahbûba çokdan tevbekâr oldu Nedîm-i zâr
Niçin ammâ ki bilmem yine yâran ta'na-zenlikde)

“Şarap ve sevgiliye; ağlayıp, sızlayan Nedîm çoktan tövbe etti, tövbekâr oldu. Niçin ben de bilmem ama, dostlar yine çekememezlikte.”

Cebhesin tâb-ı şarâb-ı nâz pür-çîn eylemiş
Gelmiş ebrûlar yine mestâne hançer hançere

“Naz şarabının parıltısı, yüzünü buruşturmuş; kaşların yine sarhoşça hançerin üst üste gelmesi gibi çatılmış.”

Şarâb-ı saf kadar keyf verdi ey mutrib
Hurûş-ı nağme-i ter kâse-i rebâb içre

“Ey çalgıcı, saf şarap kadar kemançenin kâsesi içinden çıkan nağmeler fazlasıyla keyif verdi.”

Kâr-ı aşka şol gönül bel bağlasın kim geçmeye
Lezzet-i encâm-ı meyden telhi-i âgâz ile

“Gönül aşk işine bel bağlasın ki ilk yudumun acılığı ile şarabın sonunun lezzetinden olmasın.”

Bezm sensiz görünür lânegeh-i bûm gibi
Bat-ı mey gam getirir tâ'ir-i meş'ûm gibi

“Sensiz meclis baykuş yuvası gibi görünür, şarap sürahisi gam getirir, uğursuz kuş gibi.”

Çekerken zevrak-ı sahbâ-yı tûfan-hîzi ey sâkî
Sadâ-yı dil-keş olmaz her çi bâd âbâddan gayri

“Ey saki, tufan gibi kabaran şarap denizinde kürek çeken aşık için “ne olursa olsun” narasından daha gönül çekici bir ses olamaz”

Germ olup oğlun bize bir bûse ikrâr eylemiş
Dün kızın da çiğnedi ey pîr-i mey ol sakızı

“Ey meyhaneci, sıcak olduğu vakit oğlun bize bir öpücük söylediğinde dün kızın da o sakızı çiğnedi.”

*İzâr-ı yârı komuş yine rengden renge
Görür müsün hele sahbâ-yı hâlet-efzâyı*

“Keyif veren kadehi görür müsün? Sevgilinin yanağını yine renkten renge koymuş.”

Kadeh;

*Sen ne câmin mestisin aya kimin hayranısın
Kendin aldirdın gönül noldun ne hal olmuş sana*

“Gönül! Nasıl bir kadehten sarhoş oldun, acaba kimin hayranısın? Sen kendin aldirdın ne oldun böyle, sana ne hâl olmuş?”

*Sorma peyâm-ı lâ'lini peymâne duymasın
Ey dil tehâlük etme aman söylerim sana*

“Ey gönül, onun kırmızıdan daha kırmızı dudağından haber sorma kadeh duymasın. Sakın acele etme, ben sana söylerim.”

*O şuhun sunduğu peymaneyi reddetmeziz elbet
Anınla böylece ahdetmişiz peymânımız vardır*

“O şuhun sunduğu kadehi elbette geri çevirmeyiz. Onunla böylece sözleşmişiz, andımız vardır.”

*Hem-vâre humla hoş başı câm ile leb-be-leb
Ümmü'l-habâyis olsa n'ola duhter-i ineb*

“Daima şarap küpüyle hoş, kadeh başıyla dudak dudağa(yız). Ey üzümün kızı, kötülüklerin anası şarap olsan ne olur?”

*Alıp tîging eliga saçı zırhun salmış arhaya
Mining kasdımga kilmış üç toluk câm-ı safâ tartıp*

“Kılıcını eline alıp zırhının saçını arkaya koymuş. Üç dolu saflık kadehini çekip benim canıma kastetmeye gelmiş”

*Şundan bir iki çekdiri görsün bize sâkî
Bî-zevrak-ı sahbâ geçilir mi yem-i hasret*

“Kadeh gemisi olmadan hasret denizi geçilir mi, Ey Saki? Şundan bize bir iki tane çektiriver.”

*Bir câm bir de la 'l-i lebin sundu muğ-beçe
Pîr-i mugân olası aceb meşrebimcedir*

“Muğbeçe, bize bir kadeh bir de kırmızı dudağını sundu; meyhaneci olası meşrebimcedir.”

*Sâgar gibi bahâne-i nûş-ı şarâb ile
Bûs-ı dehân-ı yârî taleb meşrebimcedir*

“Şarap tatlılığının bahanesiyle kadeh gibi sevgilinin ağzını öpmenin isteği meşrebimcedir.”

*O şuhun sunduğu peymâneyi redd etemeziz elbet
Onunla böylece ahd etmişiz peymânımız vardır*

"O şuh güzelin sunduğu kadehi elbette reddetmeyiz. Onunla böylece anlaşmışız, andımız vardır."

*Nigeh ki sâkî-i ter-dest bezm-dâdesidir
Füsûn u fitne iki câm-ı der-keşîdesidir*

"Usta sâki, bakış ki meclisin gözüdür; fitne ve sihir onun iki kadehidir."

*Bahâr kim güle bir câm-ı lâle-gûn sundu
Nihâl-i kaddin onun neş'e-i residesidir*

"Bahar güle lale renkli bir kadeh sundu; fidan gibi boyun, onun erişmiş neşesidir."

*Hilâl sandığın ey gırre mest Cemşîdin
Tehî cihânda kalan sâgar-ı keşîdesidir*

"Ey Cemşit'in sarhoşluğundan (daha) gururlu sandığın Ay, boş cihanda içilmiş kadehtir."

*Sâkiyâ hûşum alan zemzeme-i çeng midir
Yohsa destindeki peymâne-i gül-reng midir*

"Ey saki! Aklımı alan çengin nağmesi midir, yoksa elinde tuttuğun gül renkli kadeh midir?"

*Lezzetinden nice âb olmadın ol la 'l-i terin
Meded ey sâgar-ı yâkût dilin seng midir*

"Ey yakut kadehi yetiş imdat et, o taze dudağın lezzetinden nasıl eriyip su olmadın, gönlün taş mıdır?"

*Âşûb düşdü bezme tutuldu o âftâb
Devr-i piyâle fitne-i devr-i kamer midir*

"O güzel, meclise geldi, kargaşa çıktı. Şarabın devri (dönmesi) ay devrinin (ahir zaman) belası mıdır?"

*Iyd oldu rûze-i gama iftâr vaktidir
Devr-i piyâle geşt-i çemenzâr vaktidir*

"Bayram oldu, gam orucunun iftar vaktidir. Kadehin dönme ve çimenlerde gezme vaktidir."

*Câm-ı tehî nevâna kulak tutdu sâkiyâ
Kul kul terennümâtını tekrâr vaktidir*

"Ey saki, boş kadeh nağmelerine kulak verdi. Kul kul nağmelerini tekrarlama vaktidir."

*Mahsûd-ı sâgar olsa n'ola reng ü tâbişi
Gül-gonca reşk-i la 'lin ile sîne-çâk olur*

"Kıskanç kadeh parlak renk olsa ne olur, gül ağzın kırmızının kıskançlığıyla yüreği yaralanır."

*Zâhid ölür gider gam-ı havz-ı behiştten
Biz bir kadeh şarâb ile def 'i gam eyleriz*

"Sofu cennetteki havuzun derdinden ölür gider, biz ise bir kadeh şarap ile kederimizi kovarız."

*Yürüt peymâneyi cânlar başışla sen de ey sâki
Ki mutrib râhatü'l-ervâh ile devr-i revân tutmuş*

“Ey saki, çalgıcı ruhların rahatı ile devr-i revan tutmuş; sen de canlar bağışla (ve) kadehi yürüt.”

*Aceb mi el ayak tutmazsa rindân-ı kadeh-keşde
Teb-i endûh-ı hecr ol nâ-tüvânı çok zamân tutmuş*

“Kadeh çeken rintlerde el ayak tutmadığında buna şaşılmaz. Çünkü ayrılığın kederi o zayıf ve çaresizi uzun zamandır böyle tutmaktadır.”

*Gelir ol şûh-ı nâzende iki desti yine kade
Bir elde sâgar u bir elde câm-ı erguvân tutmuş*

“O nazlı şuh, iki eli kanda olsa da yine gelir; o bir elinde kadeh, bir elinde kırmızı kadehi tutmuştur.”

*Cedvel-keşîde kıt 'a-i yâkuta döndürür
Aks eyledikçe câmda ey sâki zülf ü hat*

“Ey sâki! Saç ve ayva tüyleri kadehe yansıdıkça; cetvelle çizilmiş yakut parçasına döndürür.”

*O kâfir-beççe bir peymâne sundu kim onun
Derûn-ı lâleden âteş fîrûzân olduğun gördük*

“O kâfir çocuk bir kadeh şarap sundu, (o vakit) kalbindeki ateşten bir ışık parladığını gördük”

*Câm-ı lebiyle mest edüp evvel edâların
Mestâne sonra gönderir âgûş-ı câna dek*

“Sevgili önce dudağının kadehiyle sarhoş edip sonra edalarını sarhoş hâlde canın kucağına kadar gönderir.”

*Sanma pür-şeb-nem gülü sâki-i ebr-i nev-bahâr
Etdi lebrîz-i arak peymânesin bülbüllerin*

“Gülü şebnem ve dolu sanma, ilkbahar bulutunun sakisi bülbüllerin kadehini ağzına kadar rakıyla doldurdu.”

*Çokdan ey sâki gelüp sînemde mihmân olmadın
Derdime destindeki sâgarla dermân olmadın*

“Ey saki epeydir gelip göğsümde misafir olmadın; elindeki kadehle derdime çare olmadın.”

*Kade buldun böyle dil-keş nazmı hayrânım Nedîm
Câm-ı mey nûş etmedin hem-bezm-i cânân olmadın*

“Ey Nedîm! Şarap içmeden ve sevgilinle içki meclisinde bulunmadan böyle gönül çelen şiiri nereden buldun, hayranım.”

*Cûş-ı mey şeydâsıdır keyfiyyet-i güftârımın
Hande-i gül mestidir peymâne-i ser-şârımın*

“Şarabın coşması keyfiyet sözünün deliliğidir. Ağzına kadar dolu olan kadehin gülün açması sarhoşudur.”

*Neşve-i mey dâmen-i destimde bir ser-çeşmedir
Câm-ı Cem bir lâle-i hod-rûsudur kûhsârımın*

“İçkinin neşesi elimin eteğinde baş çeşmesidir, Cem’in kadehi de benim gönül dağımın kendi kendine açan lalesidir.”

*Sîne sâf olsun hemân rayb ü riyâdan zâhidâ
Elde tesbîhe bedel câm olsa da mâni `değil*

“Ey zahit, sarılıp kucaklaşmış olsun, elde tespihe bedel kadeh olsa da mâni değil.”

*Dil-rübânın hûnu germ olsun hemân etvârı nerm
Mübtelâ-yı câm-ı gül-fâm olsa da mâni `değil*

“Gönül alan sevgilinin kanı gibi tavırları da sıcak ve yumuşak olsun. Gül renkli kadehin müptelası olsa da mâni değil.”

*Sen dolu üç def`acık çek câmı da sonra senin
Vuslatın muhtâc-ı ibrâm olsa da mâni `değil*

“Sen üç defa kadehi tut ve iç, sonra senin kavuşman ısrar etmeye muhtaç olsa da mâni değil.”

*Peymâne-i mahabbeti sundun Nedîme çün
Lutf eyle alma câmı biraz kansın ey gönül*

“Ey gönül! Mademki Nedîm'e aşk kadehini sundun, lütfeyle de o kadehi alma, biraz kansın.”

*Ola cânâne vü peymâne de el vermeye fırsat
Nedir bu cevri adı ey sipihri-i dun nigûnsâr ol*

“Sevgili ve kadeh fırsata el verecek olursa bu eziyetin adı nedir? Ey aşâğılık felek, baş aşâğı ol.”

*Gönül ser-germi-i câm-ı musaffâ gücdür ammâ kim
Gehî âlâyış-i bezmi temâşâ kıl da medhûş ol*

“Ey gönül! Sevgi kadehinin kızgınlığı zordur, ama bazen meclisin debdebesini seyret de aklın başından gitsin.”

*Destîde kadehde doyamam görmeğe bârî
Ey gevher-i şeffâf senin mahzenin olsam*

“Ey şeffaf mücevher! (Seni) testide, kadehte görmeye doyamıyorum. (Keşke) senin mahzenin olsam.”

*Tâ ki çerb-i leb-i şîrînin ile medhûşum
Sâkiyâ câm-ı mey-i telhe değışmem nûşum*

“Ey Saki! Tatlı ve semiz dudağın ile şaşkınum; balımı senin acı şarap kadehine değışmem.”

*Neş'e-i hûn-ı ciger gözde gözüm sâgarda
Gamze reşk etdi görüp cilve-i nûş-â-nûşum*

“Ciger kanının neşesi gözde, gözüm ise kadehte; ciltvemin güzelliğini görüp gamzen bile kıskandı.”

*Hemân ben meclis-i meyde senin hayrânınam sâkî
Hazef mi gördüğüm âyine mi sâgar mıdır bilmem*

“Ey saki, ben şarap meclisinde senin hayranınım. Çanak çömlek mi gördüğüm aynada kadeh midir bilmiyorum”

*Göstermiyor felek bize mihri bu nev-bahâr
Sen ey piyâle mihr-i dıraşânım ol benim*

“Felek bize bu ilkbahar güneşi göstermiyor, sen ey kadeh benim parlayan güneşim ol.”

*Lâleler sâgarların pür kılmak ister sâkiyâ
Ben dahı muhtâc-ı lutfu tâlib-i ihsânınam*

“Ey saki! Laleler bile kadehlerini doldurmak ister. Ben de senin lütfuna muhtacım, ihsanını istiyorum.”

*Tâ çend gam-ı sübha-i sad-dâne çekilsin
Sûfî demidir işret-i peymâne çekilsin*

“Ne zamana kadar yüzlük tespîh gamı çekilsin? Sufi şimdi tam zamanıdır, şarap kadehi çekilsin.”

*Bana sahbâ kul kulün sâgar tanînin gör Nedîm
Dinlemem ben meclisin hânende vü sâzendesin*

“Bana şarabın kul kul sesini, kadehin iniltisini getirin, yoksa ben meclisin saz çalanlarını ve şarkı söyleyenlerini dinlemem.”

*Siyeh-mestân-ı sahbâ-yı fenânın bezmgâhında
Nümâyândır sevâd-ı müy-ı çînî hatt-ı sâgardan*

“Fena kadehinin körkütük sarhoşunun kıvrık tüyünün siyahlığı, kadehin yazısından gözüdür”

*Edâ pâk olsa da mâni ‘ yakışmaz rûşen olmazsa
Görünmez reng-i rûy-ı duhter-i rez sâgar-ı zerden*

“İfade güzel olsa da mana parlak olmazsa yakışık almaz; nitekim üzüm kızının yüzünün rengi altın kadehten gözükmeyiz.”

*Temkînin i ‘tibârını seyr et ki feyz alır
Peymâne-i şarâb hûm-ı âramîdeden*

“Şarap kadehi dinlenen şarap küpünden tedbirin önemini seyrederek ders alır.”

*Câm-ı şarâbı gör bize sen şimdilik Nedîm
Fersûdedir dimâğ gazelden kasîdeden*

“Akıl, gazelden ve kasideden eskimiştir (yıpranmıştır); Nedîm, sen şimdilik bize şarap kadehi sun.”

*Piyâle çekmeden evvel o çeşm-i mahmûrun
Nigâh-ı mesti ilâc-ı humârım oldu bu gün*

“Bugün ben içki içmeye başlamadan o gözü uykulu olan sevgilinin sarhoş bakışı benim baş ağrımın dermanı oluverdi.”

*Mey nümâyîş-zede feyz-i leb-i şîrîninden
Câm tâbiş-kede aks-i ruh-ı rengîninden*

“Şarap, tatlı dudağının feyzinden gösterişe; kadeh ise renkli yanağının aksinden parlayış yerine uğramış”

*Nâz ile piste-i nemegîn sundu lebleri
Câmı çeküp elindeki bâdâmın almadan*

“Kadehi çekip, elindeki bademini almadan; dudakları nazlı nazlı tuzlu fıstık sundu.”

Mey midir ruhsârını mihr-i dırahşân eyleyen

La 'lini sâgar mıdır kân-ı Bedahşân eyleyen

“Yüzünü, parlak güneş eyleyen şarap mıdır? Dudağını, Bedahşân ocağı eyleyen kadeh midir?”

*Eylemiş sad gerdiş-i gâretger-i sad mülk-i hûş
Bezm-i hüsne çeşm-i gül-gûnun kadeh-rân eyleyen*

“Güzellik meclisine gül renkli (pembe) gözünü kadeh süren (mecliste) yüz (kez) dönüş yapmış. Akıl ülkesi, çapulcu dönüşünü yüz kez tekrar etmiş.”

*Beni handân olur zannetme kasd-ı işret etdikçe
Eder der-yûze-i hun-dîde câm-ı erguânımdan*

“Yüzdeki kanlı göz, erguvan kadehimden içkiye niyet ettikçe beni gülüyor zannetme.”

*Çekildim yâ kaşından câm-ı la 'l-i yârdan geçdim
Beni ta 'n-ı adû billah bîzâr etdi cânımdan*

“Kaşından çekilip sevgilinin dudağının kadehinden geçtim; vallaha düşmanın ayıplaması beni canımdan bezdirdi.”

*Sâgar-ı âmâl-i ehl-i tab 'ı feyz ü re'fetin
Reşk-sâz-ı sâgar-ı zerrîn-i Cemşîd eylesin*

“Kadeh ümidi, feyz ve merhamet sahibini Cemşid'in parlak kadehi gibi kıskandırırın.”

*Tahassür hadden aşdı lâlenin seyriyle mest olsak
Cemin defn etdiği şeş-hâne sâgar âşikâr olsa*

“Hasret sınırını aştı, Cem'in gömdüğü kadeh ortaya çıksa da lalenin seyriyle mest olsak.”

*Varırsan hâne-i hammâra sâkî lutf et unutma
Dil-i zârın recâ-mend olduğu sâgar husûsunda*

“Ey Saki, (eğer) şaraphâneye gidersen, dertli yüreğin şarap hususunda rica edici olduğunu lütfeyle, unutma.”

*Tarab ne gûne olur tâli ' ü sitâre göre
Sunarsa câm-ı lebin çekdiğim humâra göre*

“Çektiğim baş ağrısına dudağın kadehini sunarsa; talih ve yıldıza göre şenlik ne türlü olur.”

*Sâki-i bahtı tehî-sâgar-ı ümmîd etmiş
Bu siyeh kâse değil meşreb-i rindâne göre*

“Sakinin talihi boş kadehi ümit et(mek)miş; kalender meşrebine göre bu siyah kadeh değil(dir).”

*Heft-hân-ı gamı bî-bâk güzer eyler ol kim
Bî-muhâbâ bir iki câm-ı levendâne göre*

“Korkmaksızın bir iki levendane kadeh çeken gamın yedi aşamasını gam çekmeden geçer.”

*Kadeh du 'âsını gör de mukayyed olma Nedîm
Hikâyet-i Key ü Cemşîde Cem fesânesine*

“Ey Nedîm! Kadeh duasını gör de Acem padişahlarının hikâyesine ve Cem ve Cemşîd efsanesine bağlı kalma.”

*Eyle bezmi tahta-i meşk-i siyeh-mestî-i nâz
Gâh ta 'lîk et hat-ı la 'lin hat-ı peymâneye*

“Meclisi nazın siyah sarhoşluğunun meşk tahtası yap, bazen kırmızı çizgilerini kadehteki çizgiyle yaz.”

*Sunmadan sâgarı sâkî düşerim ayağına
Hasretim bâdeden efzûn iken ibrâmında*

“Daha bade sunulmadan ayağına düşerim, ısrarın fazlayken şaraptan hasretim.”

*Biz topuk çalmada siz zevk u safâda her şeb
Kaldırıp ka 'b-ı muhannâ gibi câm-ı bâde*

“Eğrik topuk gibi şarap kadehini kaldırıp biz topuk çalmada siz ise her gece zevk ve sefadasınız.”

*Sâkiyâ nebet Nedîmindir dedi zanneylerim
Kul kul-i mînâ ne söyler dinle gûş-ı sâgara*

“Ey saki, şarap şişesinden duyulan ses kadehin kulağına ne söyler, dinle; sanırım ‘Nöbet Nedîm’indir.’ dedi.”

*Sarsar-ı gamdan rehâ düşvârdır tâ kim kadeh
Şem 'i bezm-i şevke fânûs-ı bilûrîn olmaya*

“Kadeh; istek meclisinin mumuna billur fanus olmasa, gam rüzgârından kurtuluşu olmaz.”

*Gayre sâgar sunduğun sâkî görüp kâ'il midir
Lâle-veş câmım ciğer kanyıla rengîn olmaya*

“Başkasına kadeh sunduğunu saki görüp razı olmuş mudur? Lale renkli kadehim ciğer kanyıla rengini alırken”

*Felek câm-ı neşâtın telh eder Cemşîd-i vakt olsa
İlâc olmaz humâr-âlûde-i idbâra meylerle*

“Felek, zamanın Cemşîd'i bile olsa mutluluk kadehini acılaştırır. Çünkü düşkünlükten ve talihsizlikten başı dönmüş bir insana şarap derman olmaz.”

*Sevdiğim câm-ı meye hâcet nedir la 'l-i lebin
Bir şeker-handeyle mest-i bî-mecâl eyler beni*

“Sevdiğim şarap kadehine ne ihtiyaç var. Lal gibi kırmızı dudağın bir tatlı gülüşle beni dermansız sarhoş eder.”

*Bî-nemekdir leb-i hecrinde bize ey sâkî
Gerdiş-i sâgar-ı mey lerziş-i mahmûm gibi*

“Ey saki, şarap kadehinin dönüşü ateşli birinin titremesi gibiyse dudağın ayrılığı da bize tuzsuzdur (tatsızdır).”

*Geh sürme gâh vesme vü gâhî piyâle çek
Ey serv-i nâz çekme yeter gayri kâmeti*

“Ey naz servisi! Bazen sürme, bazen rastık, bazen kadeh çek de artık yeter boy çekme (uzama).”

Bir elinde gül bir elde câm geldin sâkiyâ

Kangısın alsam gülü yâhud ki câmı yâ seni

“Ey saki, bir elinde gül, bir elinde kadeh ile geldin. Acaba hangisini alsam gülü mü, kadehi mi, yoksa seni mi?”

*Kâfir kızı tükenmedi mi mâtem-i peder
Sâgar çeküp kızılca sürünmez misin dahı*

“Kâfir kızı, babanın matemini bitmedi mi, şarap içip yüzüne allık sürünmeyecek misin.”

*Eyledi bir iki peymâneyle ser-gerdan bizi
Âh o sahbâ satıcı akl alıcı kâfir kızı*

“Ah o kadeh satıcı, akıl alıcı kâfir kızı; bizi bir iki kadehle sersemleştirdi.”

*Sînesi destindeki peymânedden berrâk u sâf
Ruhları destideki sahbâ-yı terden kırmızı*

“Göğsü, testideki kadehten berrak ve saf; yanakları ise testideki kadehten daha kırmızıdır.”

*Hâne tenhâ elde sahbâ kelle germ ü yâr nerm
Âh ey sabr u tahammül ba'd-ezin yâhû sizi*

“Ev tenha elde kadeh kafa sıcak sevgili yumuşak; Bundan sonra sabır ve tahammül ya da siz”

*Bahşeden câm-ı safâya sübha-i mercânını
Hiçe saymaz âlemin İskender ü Hâkânını*

“Mercan tespihini sunan berrak kadeh; İskender ve Hakan'ını hiçe saymaz.”

*Bir şeker handeyle bezm-i şevke câm etdin beni
Nîm sun peymâneyi sâkî tamâm etdin beni*

“Bir tatlı gülüşle, eğlence meclisine beni kadeh ettin; saki, kadehi yarım sun (çünkü) beni sen sarhoş ettin.”

*Böyle ser-mest ü harâb etme Nedîm-i zâr-veş
Nîm sun peymâneyi sâkî tamâm etdin beni*

“Ey sevgili! İnleyen Nedîm gibi beni kendinden geçirip harap etme. Kadehi yarım sun (çünkü) beni sen sarhoş ettin.”

*Gerdiş-i sâgar kadar hâlet verirdi âşıka
Tıfl iken ol mest-i nâzın nergis-i bîmâresi*

“Çocuk iken, o naz sarhoşunun hasta gözü; âşığa dönen kadeh kadar keyif verirdi.”

*Bir nîm neşve say bu cihânın bahârını
Bir sâgar-ı keşîdeye tut lâlezârını*

“Bu cihanın baharını bir yarım neşe say. Lale bahçesini içilmiş bir kadeh farz et.”

Gazellerde “kadeh” ve “şarap” kelimesine karşılık kullanılan kelimeler ve sözlük anlamları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1.

<i>Bade: Şarap, içki</i>	<i>Câm: Bardak, kadeh</i>
<i>Hamr: Şarap</i>	<i>Kadeh: Bardak, içki bardağı</i>
<i>Mey: Şarap</i>	<i>Peymâne: Büyük kadeh, şarap bardağı</i>

Sahba: Şarap	Piyâle Kadeh, şarap bardağı
Şarap: İçilecek şey, şarap	Sagâr: Kadeh, içki bardağı

Şarap ve kadeh kelimelerinin anlamları Osmanlı Türkçesi sözlüğü aracılığıyla verilmiştir. Osmanlı dönemi Türk sözlükleri ve sözlükçülerine baktığımızda ise benzer anlamların hangi sözlüklerde hangi kelimelerle karşılandığının tespiti yapılabilir: **Şarap:** Ar. ḥabûḳ (خبوق) [FD], Ar. ḥamr (خمر) [FD, KO, KT, LC, LN, LO, LR, MLO, RKO, YTL], Ar. ḥânderis (خندريس) [FD], Ar. ḥâniye (حانية) [FD, LN, RKO], Ar. râḥ (راح) [FD, KO, KT, LC, LE, LN, LO, LR, MLO, MOL, RKO, RTK, YTL], Ar. raḥîḳ (رحيق) [FD, KO, KT, LC, LE, LN, LO, LR, MLO, MOL, RKO, RTK, YTL], Ar. şahbâ (صهبا) [FD, KO, KT, LC, LE, LN, LO, MLO, MOL, RKO, RTK, YTL], Ar. sülâfe (سلافه) [FD, LE, LR], Ar. şarâb (شراب) [FD, KO, KT, LC, LE, LN, LO, LR, MLO, MOL, RKO, RTK, YTL], Ar. zencebîl (زنجبيل) [FD, KO, LN, LR, RKO, RTK], Fa. bâde (باده) [FD, KO, KT, LC, LE, LN, LO, LR, MLO, MOL, RKO, RTK, YTL], Fa. mey (می) [FD, KO, KT, LC, LE, LN, LO, LR, MLO, MOL, RKO, RTK, YTL], Fa. mül (مل) [FD, LN, RTK], Fa. nûş (شیرین) [FD, KO, KT, LC, LN, LO, RKO, RTK, YTL], Tü. çakır (چاقور) [KT, LE, LO, RKO, RTK, YTL], Tü. süci (سوجی); **Kadeh:** Ar. kadeḥ (قدح) [FD, KO, KT, LC, LE, LN, LR, LO, MLO, MOL, RKO, RTK, YTL], Fa. câm (جام) [FD, KO, KT, LC, LE, LN, LO, LR, MLO, MOL, RKO, RTK, YTL], Fa. kâse (كاسه) [YTL], Fa. ke's (كأس) [FD, KT, MOL, RKO, RTK, YTL], Fa. peymâne (پیمانه) [FD, KO, KT, LC, LE, LN, LO, LR, MLO, MOL, RKO, RTK, YTL], Fa. piyâle (پياله) [FD, KO, KT, LC, LE, LN, LO, LR, MLO, MOL, RKO, RTK, YTL], Fa. sâgar (ساغر) [FD, KO, KT, LC, LE, LN, LO, LR, MLO, MOL, RKO, RTK, YTL], Fr. kupa (قوپه) [KO, KT, LO, LR, MOL, RKO, RTK, YTL], Tü. ayak (ایاق) [LE], Tü. bardâḳ (بارداق) [RKO, RTK, YTL], Tü. çanak (چناق)

Osmanlı dönemi sözlükçülerinin bahsi geçen kelimelerin karşılığında kullanmış olduğu eş anlamlı kelimeler bu şekildedir. Sözlük yazarları sözcüklerin manasını verirken eş anlam karşılıklarından yararlanmışlardır. Bağlam içerisinde farklı anlamlar barındıran eş anlamlılık sözlük yazarları tarafından eş kabul edilmiştir.

Şair Nedîm, gazellerinde kullanmış olduğu sözcükleri Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesinden yararlanarak zenginleştirmiştir. Onun kelimelerle olan münasebeti göz önünde bulundurulduğunda kelime seçimini bilinçli bir şekilde yapmış olduğu görülür. Eş anlamdan yararlanarak farklı tınlar oluşturma yoluna giden Nedîm'in kalıcılığında ve dönemini aşan şöhretinde elbette ki bu farkındalığı da etkili olmuştur. Bir kelimeyi farklı kelimelerle sunarak bize eş anlamlılığın da kullanım zenginliğini göstermiş olması bakımından oldukça önemlidir. Ele alınan gazelerde "kadeh" ve "şarap" anlamında kullanılan eş anlamlı kelimelerin hangi sıklıkta geçtiği aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 2.

<i>Bade</i>	11	<i>Câm</i>	30
<i>Hamr</i>	1	<i>Kadeh</i>	6
<i>Mey</i>	27	<i>Peymâne</i>	15
<i>Sahba</i>	11	<i>Piyâle</i>	5
<i>Şarap</i>	15	<i>Sagâr</i>	22

Nedîm'in gazel külliyatından yola çıkılarak incelenmiş olan bu çalışma kapsamında; kelimelerin Arapça, Farsça ve Türkçe karşılıklarından faydalanma yoluna gidildiği ve bu kapsamda da şairin eş anlamlı kelimeleri edebiyat yapmak, şiir yazmak amacıyla istediği şekilde, istediği özgürlükte kullanabildiği görülmüştür.

Sonuç

Yazılışları farklı anlamları aynı olarak tanımlanan eş anlamlılığın imparatorluk dillerinde oluştuğu düşünülmektedir. Bu bilgi kapsamında Osmanlı Devleti'nin de bir

imparatorluk olduğu ve fethettiği yerleri sadece toprak olarak değil dil hazinesi olarak da kendisine kattığı bilinmektedir. İşte bu dil hazinesinin yadigârlarından biri de eş anlamlılıktır. Her dilde görülmeyen eş anlamlılık, Türk dilinin ne kadar zengin ve eski olduğunu da göstermektedir. 18. yüzyıl şairi Nedîm ve onun gazel külliyyatı ele alındığında eş anlam olarak nitelenen kelimelerin bağlam içerisinde farklı anlamlarda kullanıldığı dikkati çeker. Her ne kadar Osmanlı dönemi sözlükçüleri ele aldıkları madde başlarında eş anlam karşılıklarından yararlanmış olsa da birebir eş anlamın olmadığı ortadadır. Eş anlamlılık çeşitli şekillerde karşımıza çıkmış olsa da bağlam içerisinde eş anlam olarak nitelendirilen sözcüklerin arasında nüans olduğu göze çarpacaktır. Sözü'n özü, anlamı merkeze alan ama farklı ses değerlerine sahip olan bu kelimelerin bağlam içerisinde ele alınması gereklidir.

Eser Kısaltmaları

FD: Ferit Devellioğlu Osmanlıca Türkçe Sözlük

KO: Kamûs-ı Osmanî

KT: Kamûs-ı Türkî

LC: Lugât-ı Cûdî

LE: Lugât-ı Ebuziyya

LN: Lugât-ı Naci

LO: Lehçe-i Osmanî

LR: Lugât-ı Remzi

MLO: Müntehabât-ı Lugât-ı Osmâniyye

MOL: Mükemmel Osmanlı Lügâtı

RKO: Resimli Kamûs-ı Osmanî

RTK: Resimli Türkçe Kamûs

YTL: Yeni Türkçe Lugât

Kaynakça

Aksan, D. (2019). *Türkçenin Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksan, D. (2020). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Aksan, D. (2021). *Türkçenin Sözcüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Aksan, D. (2021). *Anlambilim 'Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi'*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Banarlı, N. S. (2013). *Türkçenin Sırları*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Devellioğlu, F. (2015). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Efendi, İ. C. (2006). *Lûgat-ı Cudî*, (çev. İsmail Parlatır, Belgin Tezcan Aksu). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Gökalp, Z. (2020). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Kapra Yayıncılık.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/nedim--divan-sairi> [Erişim tarihi: 15.02.2024]

<https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 15.02.2024]

<https://www.osmanlicasozlukler.com/> [Erişim tarihi: 15.02.2024]

- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kestelli, R. N. (2011). *Resimli Türkçe Kamûs*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (2023). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Muhsin, M. (1997). *Nedîm Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Nazima, A. & Reşad, F. (2009). *Mükemmel Osmanlı Lügati*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Paşa, A. V. (2000). *Lehçe-i Osmânî*. (haz. Recep Toparlı). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Redhouse, J. W. (2016). *Müntehabât-ı Lüggât-ı Osmâniyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Remzi, H. (2018). *Lügât-ı Remzi*. (haz. Ali Birinci). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Salâhî, M. (2023). *Kâmûs-ı Osmânî*. (haz. Kudret Ayşe Yılmaz). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Sami, Ş. (2017). *Kâmûs-ı Türkî*. (haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Faruk Önal). İstanbul: Çağrı Yayınları.